

De veeteeltindustrie en het klimaat

EU maakt slecht nog slechter

Jens Holm & Toivo Jokkala
[Nederlandstalige editie]

GUE/NGL

Gauche Unitaire Européenne/Gauche Verte Nordique
European United Left/Nordic Green Left

De veeteeltindustrie en het klimaat

EU maakt slecht nog slechter

Jens Holm & Toivo Jukkala
[Nederlandstalige editie]

De veeteeltindustrie en het klimaat – EU maakt slecht nog slechter werd gepubliceerd door de delegatie van de Zweedse Linkse Partij in GUE/NGL

GUE/NGL, delegatie van de Linkse Partij, ASP 7F 262,
Europees Parlement, Rue Wiertz, B-1047 Brussel, België
<http://www.vguengl.org>

Vertaling: Gregg McPeck

Nederlandse vertaling : Gudrun Usé, Pieter Deleu, Lisa Marechal, Kristien Hens, Leni Cellini, Bea Maes, Jürgen Bruynooghe, Gianni Sole, Martine Boersma, Xavier De Schuyter, Gudrun Blicck, Angelo Van Hove, Pierre De Grootte, Barbara Meuleman Veerle Vandenabeele, Nico Camps, Michael Onkelinx, Veerle Turrekens, Katharine Eaton.

Eindredactie : Lisa Marechal, EVA vzw.

Federativ AB, Stockholm, 2009

INHOUD

<u>Woord vooraf</u>	<u>7</u>
<u>Inleiding</u>	<u>8</u>
<u>De globale problematiek rond de veeteeltindustrie</u>	<u>9</u>
<u>Grotere klimaatboosdoener dan de transportsector</u>	<u>9</u>
<u>Totale vleesconsumptie in ontwikkelde en ontwikkelingslanden, met geschatte consumptie in de toekomst (miljoen ton)</u>	<u>9</u>
<u>Vleesconsumptie per inwoner in ontwikkelde en ontwikkelingslanden, met geschatte consumptie in de toekomst (kilogram)</u>	<u>10</u>
<u>De totale wereldoppervlakte voor gewassenteelt en de totale productie van graan en sojabonen, 1961- 2003</u>	<u>11</u>
<u>Land wijkt voor voedervelden</u>	<u>12</u>
<u>Energievreter</u>	<u>13</u>
<u>Watersverspillers</u>	<u>13</u>
<u>Hongerproducenten</u>	<u>13</u>
<u>De nood aan energie zorgt voor een strijd om ruimte</u>	<u>14</u>
<u>Kortzichtigheid van het Europees beleid</u>	<u>15</u>
<u>De EU steunt de veeteeltindustrie</u>	<u>15</u>
<u>Subsidies van de EU aan de veeteeltindustrie (van het EU budget, 2007)</u>	<u>16</u>
<u>Een weg vooruit</u>	<u>19</u>
<u>De relatie tussen vleesconsumptie en het gemiddelde inkomen per persoon, 2002</u>	<u>20</u>
<u>Aantekeningen/Nota's</u>	<u>21</u>

WOORD VOORAF

De klimaatverandering is zich aan het ontwikkelen tot de grootste bedreiging ooit voor het overleven van onze wereld. We zijn ons wel relatief goed bewust van en voorbereid op een aantal van de ergste uitstoten, zoals zware industrie en de transportsector. Maar een van de belangrijkste nadelige oorzaken van de klimaatverandering schittert opmerkelijk genoeg door afwezigheid in het debat: de voedselindustrie.

Van de impact van de gemiddelde Zweedse familie op het klimaat is ongeveer een derde terug te brengen tot voeding. De cijfers voor de rest van Europa zijn vrijwel hetzelfde. Bepaalde soorten voedsel veroorzaken veel meer schade dan andere, zoals vlees.

Afgelopen herfst heeft de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) een rapport van vierhonderd pagina's voorgesteld, *De lange schaduw van veeteelt* (Livestock's Long Shadow), over het fokken van vee en de verandering van het klimaat. De vleesindustrie en de veefokkerij vertegenwoordigen achttien procent van de totale uitstoot van broeikasgassen. Volgens de FAO heeft dat feitelijk een veel grotere impact dan de wereldwijde impact van alle transport over land. Het rapport onderzoekt dan ook de invloed van de voortdurend groeiende vleesconsumptie op de klimaatverandering en de rol die de EU hierin speelt.

Het is opmerkelijk hoe de Zweedse regering in eigen land de indruk geeft te werken aan de afschaffing van de gehate exportterugbetaling voor vleesproducten, terwijl ze in Brussel de groei ervan steunt.

Wij willen niet beweren alle antwoorden in pacht te hebben, maar bieden u niettemin onze bevindingen voor een van de belangrijkste discussies van onze toekomst, naast die van het broeikas effect: Wat gaan we op mondiaal vlak doen met het graan en wat is de optimale manier om landbouwgrond te gebruiken? Verwacht wordt dat door de klimaatverandering de vraag naar tarwe, maïs en andere granen voor de productie van bio-brandstof enorm zal zijn. En dat brengt ons ook terug bij de vleesproductie. Meer dan

een derde van al het geogste graan wordt verwerkt tot droog veevoer. Is dat redelijk? Waarom niet minder vlees produceren en minder dieren fokken met voedingsgewassen, en zodoende graan vrijmaken om meer mensen te voeden, met zelfs een overschot voor biobrandstof?

We besluiten dit rapport met enkele concrete eisen die zowel op EU- als op nationaal niveau kunnen doorgezet worden: schaf vleessubsidies af, laat vlees zijn eigen milieukosten dragen en werk eraan om modern vegetarisch voedsel goedkoper te maken.

Het is zoals de onderzoeker Annika Carlsson-Kanyama zegt in het rapport, "Mensen moeten begrijpen dat wat we eten voor een belangrijke milieukwestie zorgt". Precies. De hedendaagse verspillende vleesindustrie draagt zijn eigen milieukosten niet. Laat ons daarom een fonds oprichten voor een milieuvriendelijke en duurzame voedselconsumptie. De strijd tegen klimaatverandering begint hier en nu, aan de eettafel.

Stockholm, Mei 2007

Jens Holm

**Lid van het Europese Parlement,
GUE/NGL, de Zweedse Linkse Partij
www.jensholm.se/english**

P.S. In februari 2009 erkende het Europees Parlement dat het telen van granen en soja voor veevoeder verantwoordelijk is voor een aanzienlijke uitstoot van broeikasgassen. Het erkende ook dat de veeteeltindustrie verantwoordelijk is voor 18% van de globale broeikasgasemissie. Toch stemde het Parlement tegen het idee om te evolueren naar meer extensieve en duurzame landbouwsystemen, en tegen het idee om de totale vleesconsumptie te helpen verminderen.

INLEIDING

De opwarming van de aarde heeft het afgelopen jaar iedereen bezig gehouden. Vandaag zullen weinig mensen nog ontkennen dat het broeikas-effect door menselijke activiteit is veroorzaakt. Het is bewezen dat de gemiddelde temperatuur van het aardoppervlak met 0.6° C is gestegen sinds het einde van de 19e eeuw¹. Maar in de mediaberichtgeving wordt het broeikas-effect haast uitsluitend toegeschreven aan factoren als uitlaatgassen en industriële vervuiling. Er wordt erg weinig gezegd over het effect van de veeteeltindustrie op het klimaat. Er zijn echter redenen te over om de milieu-impact van het gebruik van dieren in de voedselproductie en het gebruik van hulpbronnen in de wereld wat beter te bestuderen. Met die invloeden als uitgangspunt zijn er ook genoeg redenen om te kijken wat het beleid op EU-niveau doet – in tegenstelling tot wat het zou moeten doen – om de situatie te veranderen.

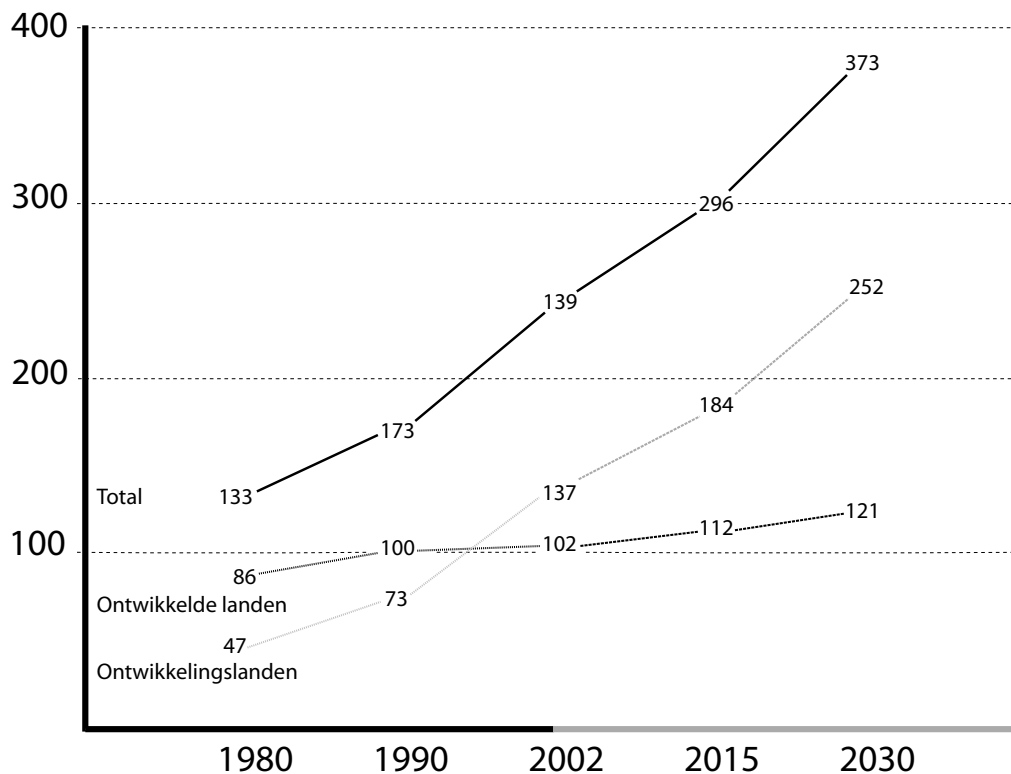

DE GLOBALE PROBLEMATIEK ROND DE VEETEELTINDUSTRIE

Grotere klimaatboosdoener dan de transportsector

De consumptie van dierlijke producten als voedsel neemt wereldwijd toe aan een alarmerend tempo. Toenemende koopkracht en populatie, gecombineerd met veranderende eetgewoontes, hebben de vraag naar dierlijke producten omhoog doen schieten. In

vergelijking met de jaren 1950 is de globale vleesconsumptie vervijfvoudigd. Men verwacht tegen 2050 een verdubbeling van de vleesconsumptie, vergeleken met 1999 – van 229 miljoen ton tot 465 miljoen ton. Voor globale melkproductie in dezelfde pe-

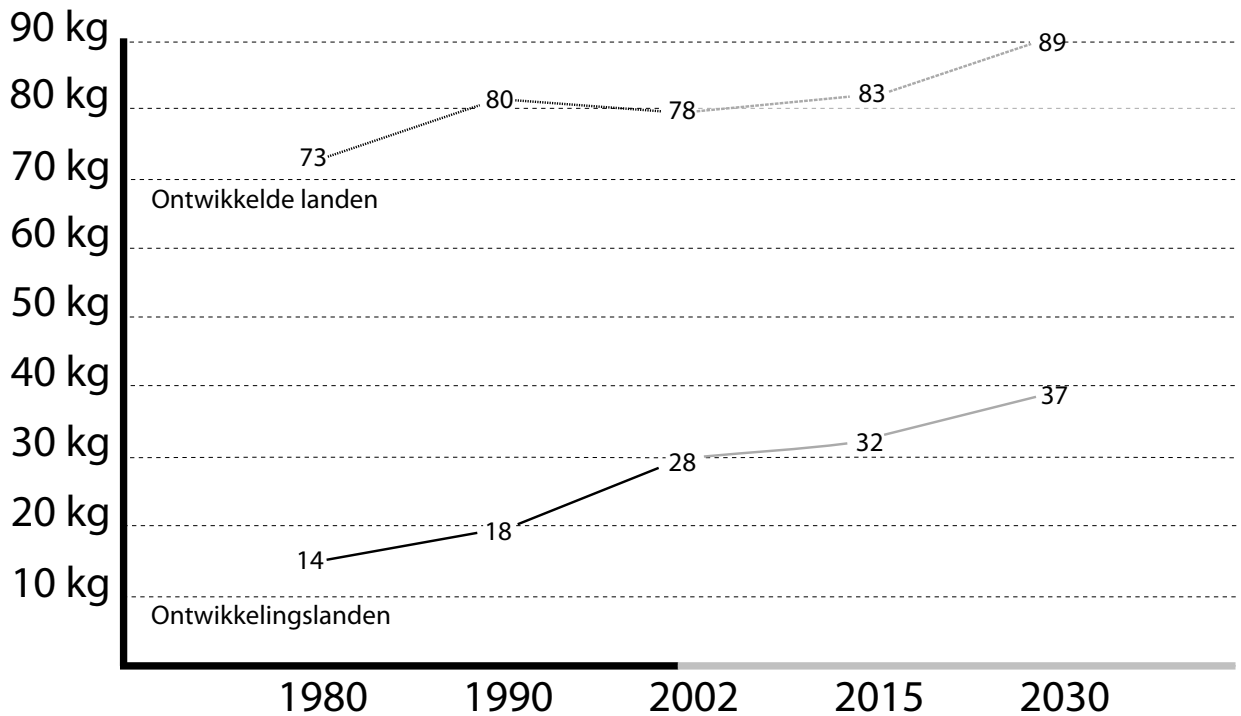
Totale vleesconsumptie in ontwikkelde en ontwikkelingslanden, met geschatte consumptie in de toekomst (miljoen ton)³

riode wordt een toename van 580 tot 1043 miljoen ton verwacht².

De gevolgen van die consumptietoename zijn niet gering. “De veesector draagt als een van de twee of drie belangrijkste factoren bij aan de meest ernstige milieuproblemen, van lokaal tot globaal, op iedere schaal⁴”. Dat zegt het laatste rapport van de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) over de effecten van de veeteeltindustrie op het milieu, onder de titel *De lange schaduw van veeteelt* (Livestock’s Long Shadow). En die stelling is niet uit de

lucht gegrepen.

Om te beginnen is de veeteeltindustrie een significante uitstootbron aan het worden van klimaatveranderende broeikasgassen. Als het over de uitstoot van broeikasgassen gaat, denken de meeste mensen aan koolstofdioxide (CO₂). Die koolstofdioxide wordt meestal direct geassocieerd met de verbranding van fossiele brandstoffen, zoals voor transport. Ook mensen en dieren stoten CO₂ uit bij de ademhaling, maar die uitstoot wordt normaal geabsorbeerd door de planten op onze planeet.

Vleesconsumptie per inwoner in ontwikkelde en ontwikkelingslanden, met geschatte consumptie in de toekomst (kilogram)³

In vereenvoudigde termen kan gezegd worden dat die uitstoot deel uitmaakt van een biologische kringloop, terwijl de uitstoot bij verbranding van fossiele brandstoffen een netto toename van CO₂ in de atmosfeer veroorzaakt. Maar wat betreft de uitstoot van broeikasgassen veroorzaakt door vee, is het plaatje iets ingewikkelder.

Om te beginnen is zelfs de veesector een belangrijke bron van netto-uitstoot van koolstofdioxide. Dat komt onder andere omdat bossen die voorheen koolstofdioxide absorbeerden, gekapt worden om plaats te maken voor weiden en landbouwgrond voor veevoedergewassen. Volgens het rapport *Oorzaken van ontbossing van het Braziliaanse Amazonegebied* (Causes of Deforestation of the Brazilian Amazon), gepubliceerd door de Wereldbank in 2004, is niet minder dan 88 procent van de ontboste grond in het Amazonegebied omgezet tot weiland voor vee⁵. Volgens berekeningen is ongeveer negen procent van alle CO₂-uitstoot die veroorzaakt is door menselijk handelen afkomstig van het grootbrengen van vee, hoewel de cijfers nog onzeker zijn⁶.

Een andere factor in deze context is dat de oogsten voor veevoeder getransporteerd worden over steeds grotere afstanden. Dat leidt tot een hoger verbruik van fossiele brandstoffen, wat dan weer meer CO₂-uitstoot ten gevolge heeft.

Koolstofdioxide is verre van het enige broeikasgas. Het Kyoto-protocol⁷ noemt vijf andere broeikasgassen die een significante rol spelen en waarvan de uitstoot moet verminderd worden. Twee ervan zijn van bijzonder belang wanneer de milieu-impact van de veeteeltindustrie in beschouwing wordt genomen: methaan en stikstofoxide. *Methaan* (CH₄) is een gas dat per gewichtseenheid een broeikaseffect heeft dat drieëntwintig keer zo sterk is als CO₂⁸. In de afgelopen tweehonderd jaar zijn de methaanniveaus in de atmosfeer in volume verdubbeld, van 0,8 tot 1,7 deeltjes per miljoen. Tussen vijfendertig en veertig procent van de wereldwijde methaanuitstoot die toe te schrijven is aan menselijke activiteit, is afkomstig van het verteringsproces van vee⁹.

Vee, zoals runderen, buffels, schapen en geiten, produceren beduidende hoe-

veelheden methaan via de vertering¹⁰. De methaanproductie van een koe wordt geschat op gemiddeld zeshonderd liter per dag.

Stikstofoxide (N_2O), ook wel lachgas genoemd, heeft een nog sterker effect op het klimaat: 296 keer sterker dan koolstofdioxide over een periode van honderd jaar¹¹. Stikstofoxide kan op verschillende manieren gevormd worden als stikstof reageert met zuurstof. De veeteelt produceert enorme hoeveelheden stikstof die tot stikstofoxide kunnen omgezet worden. In totaal neemt de veestapel tweederde van alle stikstofgasuitstoot die veroorzaakt is door menselijke activiteit voor zijn rekening¹². Stikstof komt vrij via de meststoffen die gebruikt worden voor de productie van voedergrassen. Het kan ook vrijkomen via de urine en de uitwerpselen van dieren, en via opgeslagen meststof. De FAO verwacht een beduidende toename van dit soort uitstoot in de toekomst.

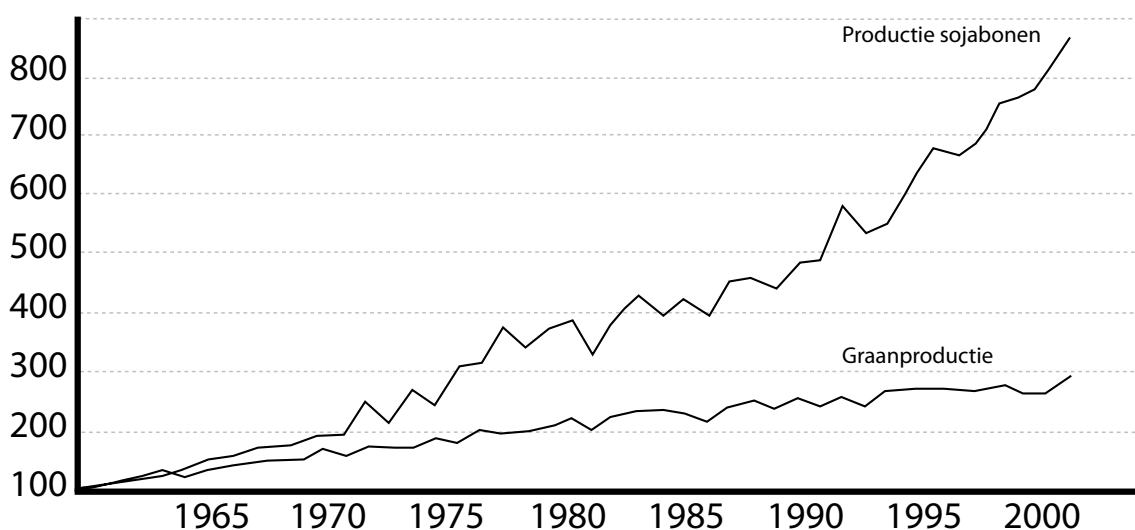
Wie niet vertrouwd is met dit probleem, staat er misschien van versteld hoe het mogelijk is dat landbouwdieren zulke grote hoeveelheden stikstofoxide veroorzaken. Stefan Wirsenius, doctor in Milieuwetenschappen aan het Instituut voor Energie en Leefmilieu van de Chalmers Universiteit van Technologie in Göteborg, gaf een ant-

woord op die en andere vragen:

“De stikstof die aan de basis ligt van stikstofoxide bevindt zich in natuurlijke vorm in biomassa, vooral in de vorm van eiwitten. Maar wanneer graasdieren die eiwitten opeten, wordt een groot deel stikstof uitgestoten via hun uitwerpselen en urine. De vorm waarin de stikstof door het dier wordt uitgestoten is veel reactiever, en een deel ervan wordt omgezet in stikstofoxide.”

Waarom zijn graasdieren op een boerderij veel schadelijker voor het milieu dan dieren die zich in het wild bewegen en voortplanten?

“Ten eerste is het aantal graasdieren in het wild veel lager dan dat in de vlees- en melkindustrie. Ten tweede leven wilde dieren meer verspreid; de mest ligt verspreid over grote gebieden en droogt relatief snel op. Bij landbouwvee ligt de mest (rijk aan stikstof) op een meer geconcentreerde oppervlakte, wat een grotere gasophoping veroorzaakt. Het voeder dat het vee krijgt toegediend bevat in de meeste gevallen ook meer eiwitten dan het dier kan opnemen. Dat komt gedeeltelijk doordat de aminozuren niet optimaal geschikt zijn voor opname door het dier. Het teveel aan stikstof komt dus in grote hoeveelheden terecht in de urine en uitwerpselen van het dier en vormt stik-

De totale oppervlakte akkerland voor en de totale productie van granen en sojabonen, 1961-2003²² (Index = 100 in 1961)

stofoxide.”

Wat de stikstofverbinding *ammoniak* (NH₃) betreft, bedraagt de uitstoot door menselijke activiteit wereldwijd 47 miljoen ton. 94 procent daarvan is afkomstig van de landbouw, en 68 procent van alle uitstoot binnen deze sector komt van de veeteelt. Ammoniak ontstaat wanneer de urine en het vocht van de mest van de dieren verdampen. Ammoniakbesmetting is een meer lokaal of regionaal probleem, terwijl de uitstoot van methaan, stikstofoxide en koolstofdioxide een wereldwijde impact hebben¹³. Toch veroorzaakt de ammoniakuitstoot ernstige problemen, zoals onder meer (bodem)verzuring.

Hoe dan ook, de FAO bevestigt dat de veeteelt verantwoordelijk is voor ongeveer achttien procent van alle broeikasgassen die veroorzaakt zijn door menselijke activiteit. Dat is meer dan de totale uitstoot van al het vervoer over land¹⁴.

Varkens en gevogelte die door mensen worden gekweekt, veroorzaken beduidend minder broeikasuitstoot dan graasdieren. Maar de varkens- en gevogelteteelt werkt dan weer andere belangrijke milieuproblemen in de hand. Om varkens of kippen te kweken, zijn grote hoeveelheden kwaliteitsvol eiwitrijk voer nodig, want varkens en kippen leven niet van gras¹⁵. En dat brengt ons weer bij de gevolgen van de *productie van eiwitrijk voer*.

Land wijkt voor voedervelden

Om eiwitrijk voer te produceren, zijn ook eiwitrijke gewassen nodig. En daar is ruimte voor nodig, véél ruimte. De veeteelt neemt vandaag dertig procent van het totale landoppervlak in beslag. 78 procent van de totale bebouwbare oppervlakte (inclusief verschillende types grasland) wordt op een of andere manier gebruikt voor de teelt van landbouwdieren. Van alle huidige landbouwgrond wordt 33 procent gebruikt voor veeteelt¹⁶.

Voor de verhoogde productie van eiwitrijke voeders moet meer grond worden bewerkt. Dat gebeurt voornamelijk in het zuidelijke

halfrond. In Brazilië is de teelt van de eiwitrijke sojaboon tussen 1965 en 1997 maar liefst vijftig keer toegenomen¹⁷. Brazilië neemt vandaag 26 procent van de mondiale teelt van sojabonen voor zijn rekening¹⁸. De meeste sojabonen uit Brazilië worden als veevoeder naar Europa geëxporteerd.

Sojaboovelden voor de vleesproductie nemen in Brazilië tegenwoordig een altijd maar grotere oppervlakte in. De natuur ondervindt de schadelijke invloed van de verwoesting van regenwouden, savannes en andere vruchtbare gebieden, en van de verspreiding van chemicaliën.

Hoewel regenwouden maar zes procent van het totale aardoppervlak innemen, zijn ze van cruciaal belang voor het dieren- en plantenrijk. Zoals eerder uitgelegd kan het regenwoud koolstofdioxide oplossen en dus een belangrijke rol spelen om het broeikas-effect tegen te gaan. Onrechtstreeks beïnvloedt de teelt van (vee)voeders dus mee de verandering van het klimaat.

Door periodes van zware regen lopen landbouwvelden vaak een verhoogd risico op bodemerosie. Door uitputting van de landbouwgrond moeten nieuwe gebieden worden gezocht om meer velden te creëren om te beplanten.

Graasdieren eten meer ruw veevoeder dan varkens en kippen. Ze eten bijvoorbeeld ook weidegras en kuilvoer of hooi. Toch is er een toenemende trend om zelfs die dieren grotere hoeveelheden eiwitrijke voeders toe te dienen, zoals sojabonen. Vroeger werd in de Europese veeteeltindustrie vlees en beendermeel gebruikt voor veevoeders. Maar dat bleek een rol te spelen in de gekkekoeienziekte, waardoor vlees en beendermeel vervangen werden door nog meer sojabonen op grote schaal.

Zelfs de Zweedse veeteelt is een grote afnemer van sojabonen¹⁹. In 2006 werden in Zweden in totaal 292.000 ton sojabonen gebruikt als ruwe grondstof voor veevoeders. Maar voor voer worden niet alleen sojabonen ingevoerd. Ook palmpitten, raap- en maïsgluten zijn voorbeelden van ruwe grondstoffen voor veevoeders die jaarlijks met duizenden tonnen worden ingevoerd²⁰.

Er gaan in Zweden sinds een tijdje stemmen op binnen de landbouwersvereniging om het vee lokaal geproduceerd voeder te geven in de plaats van sojabonen²¹. Als dergelijke maatregelen op ruime schaal worden toegepast, zou dat wellicht het internationale transport verlichten en misschien ook wat druk op het natuurlijke milieu van Brazilië wegnemen. Maar de milieuwetenschapper Stefan Wirsenius is sceptisch wanneer dat als een oplossing voor het milieuprobleem wordt gesuggereerd: “Dat vermindert de uitstoot van broeikasgassen door landbouwvee nog altijd niet”, stelt hij.

Energievreters

Volgens *Veganist-Vegetariër-Alleseter?* (Vegan-vegetarian-allätare?), een rapport van de Zweedse Universiteit voor Landbouwwetenschappen (Lantbruksuniversitet), bedraagt de energie die nodig is om een kilogram van de meest voorkomende vleessoorten – varkens- en rundvlees – in ons halfrond te produceren, respectievelijk 8,3 en 12,8 kilowattuur (kWh). Voor de productie van een kilogram groenten (zoals bonen), die veel eiwitten bevatten die de mens normaal gesproken uit vlees haalt, is maar 0,86 kWh nodig, en voor aardappelen maar 0,44 kWh²³. Dat betekent dat er tien tot twintig keer meer energie nodig is om dierlijk voedsel te produceren dan om plantaardig voedsel te maken. Dat komt hoofdzakelijk doordat dieren grote hoeveelheden energie verbruiken voor zij voor hun vlees geslacht worden – of zij nu grazen of geteeld graan eten. Slachten, vervoer, verwerking en koken tellen ook mee voor een aanzienlijk deel van het energieverbruik. Een rapport van het Zweedse Milieubeschermsagentschap (Naturvårds-verket) met als titel *Beef and Car? Households' Environmental Choices* (Biff och Bil? Om hushållens miljöval), geeft aan dat voedsel het grootste aandeel heeft in het energieverbruik van Zweedse huishoudens; ongeveer 40.000 kWh per jaar voor een gezin met kinderen. Dat wil zeggen dat de voedselproductie, inclusief het vervoer ervan, een

vijfde van het totale energieverbruik van Zweden uitmaakt²⁴. De voedselkeuze en de manier waarop het geproduceerd wordt, zijn daarom belangrijk voor de vermindering van het energieverbruik.

Waterverspillers

In vele delen van de wereld is water schaars. Met de verspreiding van de westerse consumptiepatronen van vleesproducten onder de mensen die zich deze producten kunnen veroorloven in de arme delen van de wereld, is de druk op waterbronnen nog gestegen. De productie van een kilo rundvlees vereist een totaal van ongeveer 15.000 liter water; voor een kilo kip is 3500 à 6000 liter nodig. Ter vergelijking: er is slechts zo'n 450 liter nodig om een kilo maïs te produceren.

Hongerproducenten

Arme mensen in vele delen van de wereld kunnen het zich tegenwoordig niet meer veroorloven om het voedsel te kopen dat op de markt beschikbaar is. Het probleem van de voedselvoorziening is daarom een kwestie van eerlijkheid. Hoe ziet de situatie er over vijftig jaar uit? Bedreigt de productie van dierlijke producten de kansen voor de bevolking om honger in de toekomst te vermijden?

‘In de toekomst bestaat het risico op een ernstige strijd om voedsel in de wereld, met overlevingsproblemen als gevolg,’ zegt sociaal wetenschapper Sverker Jagers van de Universiteit van Göteborg. ‘De bevolking op aarde zal de komende vijftig jaar naar alle waarschijnlijkheid toenemen met drie miljard. Bovendien zullen vele mensen het economisch gezien beter hebben. Hogere levensstandaarden leiden tot een grotere vraag naar vlees- en zuivelproducten, ongeacht in welk land of welke cultuur.’

Wat kan een nog grotere crisis in de voedselvoorziening veroorzaken?

‘Om vlees - vooral rundvlees - te produ-

ceren, zijn grote hoeveelheden bebouwbare grond nodig. Als het rijkere deel van de wereld bereid is om een hoge prijs te betalen voor vlees, dan loopt men het risico dat de beperkte bebouwbare grond gebruikt zal worden voor wat het meest winstgevend is, namelijk de productie van veevoeder in plaats van voedsel voor menselijke consumptie.

De nood aan energie zorgt voor een strijd om ruimte

Ten opzichte van de toekomstige vraag naar bebouwbare grond, is er nog een andere belangrijke factor: de vraag naar biomassa voor energieproductie.

We kunnen enkel speculeren over de omvang van de toekomstige bio-energieproductie. Afhankelijk van de berekeningswijze krijg je verschillende cijfers. Je kunt starten met hoeveel grond er nog 'overblijft' nadat je de landbouwgrond en andere soorten productieve grond hebt weggestreept, en zeggen dat enkel die grond beschikbaar is voor de productie van biomassa voor energieproductie, of je kunt proberen in te schatten hoe groot de toekomstige vraag naar bio-energie zal zijn en hoeveel grond er nodig zou zijn om te voldoen aan die vraag.

'Als de wereld een ambitieuze stabilisatie-doelstelling opneemt in het klimaatbeleid, en als de technologie voor bio-energie competitief wordt, dan is mijn schatting dat er een grootschalige vraag naar biomassa als energiebron zal zijn', zegt Göran Berndes, doctor in *physical resource theory* van de Chalmers Technische Universiteit. 'Het zou een kwestie kunnen zijn van vele honderden miljoenen hectares.'

Als de veeteeltindustrie bebouwbare grond blijft claimen en de vraag naar bio-energie als een raket de hoogte in schiet, dan riskeren we een crisis op het vlak van bebouwbare grond. Zowel de natuur als de armen in de wereld zullen tot de verliezers behoren.

Samengevat blijkt de veeteeltindustrie, altijd hongerig naar meer middelen, een ver-

borgen boosdoener te zijn voor het milieu. 'Mensen moeten begrijpen dat wat we eten voor een belangrijk milieuprobleem zorgt', zegt Annika Carlsson-Kanyama, hoogleeraar industriële ecologie aan het Koninklijk Instituut voor Technologie (KTH) in Stockholm. 'In het verkeer komen de uitlaatgassen uit de wagen en iedereen begrijpt het verband, maar wanneer we eten, merken we de gevolgen voor het milieu niet op dezelfde manier.'

KORTZICHTIGHEID VAN HET EURO-PEES BELEID

De EU steunt de veeteeltindustrie

Er zijn genoeg redenen om te focussen op de veeteeltindustrie als een wereldwijd milieu- en hulpbronnenprobleem. Wat doet de EU aan die situatie? De waarheid op het gebied van de politieke initiatieven op dat niveau is deprimerend.

In werkelijkheid subsidieert de EU jaarlijks de productie van dierlijke producten in de landbouwindustrie voor een bedrag van miljarden euro's. Binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU zijn verschillende vormen van steun aan de landbouwsector te onderscheiden. Een groot deel van de steun is voor gewassen, inclusief veevoeder, maar heel wat gaat ook specifiek naar dierlijke producten. Algemeen genomen zijn er in het landbouwbudget van de EU twee grote soorten steun die de producenten van dierlijke producten ten goede komen. Het gedeelte 'directe steun' wordt betaald aan landbouwers die een bepaald soort vee hebben of die een bepaalde soort dierlijke producten produceren. Daarenboven is er een soort van steun onder de naam van 'tussenkomen'. Die steun houdt in dat de EU er mede verantwoordelijk voor is om aan de vraag naar landbouwproducten te voldoen. Tussenkomen omvatten ook dat de EU financiële steun biedt voor de export van een bepaald product naar landen buiten de EU. De EU koopt en slaat ook de overschotten op van een bepaald product tegen een gegarandeerde prijs, de interventieprijs genoemd, zodat de producenten verzekerd zijn van een inkomen voor het product dat ze produceren. De EU biedt ook marketingsteun aan verschillende dierlijke producten, zodat de verkoop van de producten stijgt. De afgelopen jaren werden er enkele inspanningen geleverd om het landbouwbeleid van de EU te hervormen, maar dat heeft de uitbetaling van enorme subsidies niet gestopt.

De financiële steun van de EU voor de export van dierlijke producten onderscheidt zich als een onderdeel van een opmerkelijke handelsspiraal. Door de export naar landen in de derde wereld te subsidiëren, heeft de EU een negatieve invloed op de lokale landbouw van die landen. De gesubsidieerde prijs van voedsel uit de EU-landen is lager dan wat die anders zou zijn. Daardoor vermindert de vraag naar lokaal geproduceerde landbouwproducten in ontwikkelingslanden en wordt een neerwaartse druk gezet op de lokale marktprijzen. Daarom wordt het voor voedselproducenten in deze landen langzamerhand aantrekkelijker om voor de wereldmarkt te produceren.

Tegenwoordig is Brazilië op wereldvlak een van de grootste invoerders van zuivelproducten. De EU heeft de laatste jaren een belangrijk deel van haar melkexport aan Brazilië geleverd. Tegelijkertijd voert Brazilië enorme hoeveelheden sojabonen uit, die bestemd zijn voor veevoeder, naar onder andere de EU (zoals hierboven aangetoond). De overproductie van dierlijke producten in de EU wordt gevoed door gewassen uit de derde wereld, en het overschot van die dierlijke producten wordt gedumpt in de derde wereld²⁵.

In 2007 bedroeg het totaal van de subsidies van de EU en de rechtstreekse steun aan de veeteeltindustrie 3.500.704.000 euro.

Bovenop die artikelen en onderdelen in het EU-budget, die rechtstreeks over dierlijke producten gaan, is er een budgetartikel dat 'promotiemaatregelen' heet. Dat is directe steun voor de marketing van de verschillende types van landbouwproducten. Hoe groot het deel is dat bestemd is voor dierlijke producten, is niet aangegeven. Dat wordt bepaald door de aanvragen die de EU ontvangt van de marktspelers in de verschillende lidsta-

Subsidies van de EU aan de veeteeltindustrie (van het EU budget, 2007)

Tussenkomen

Titel

Hoofdstuk

Onderdeel

Artikel	Titel = soort subsidie	Toewijzingen 2007 (in euros)
05 02 12		<i>Melk en melkproducten</i>
05 02 12 01	Vergoedingen voor melk en melkproducten	362 000 000
05 02 12 03	Hulp voor het verwijderen van afgeroomde melk	32 000 000
05 02 12 04	Tijdelijke opslag van boter en room	19 000 000
05 02 12 05	Andere maatregelen in verband met botervet	84 000 000
05 02 12 06	Tijdelijke opslag van kaas	24 000 000
05 02 12 08	Schoolmelk	65 000 000
05 02 12 99	Andere maatregelen (melk en melkproducten)	1 000 000
	Subtotaal van bovengenoemde onderdelen (art.05 02 12)	587 000 000
05 02 13	<i>Rund- en kalfsvlees</i>	
05 02 13 01	Vergoedingen voor rundvlees	46 000 000
05 02 13 03	Uitzonderlijke ondersteuningsmaatregelen	59 000 000
05 02 13 04	Vergoedingen voor levende kuddes	12 000 000
	Subtotaal van bovengenoemde onderdelen (art. 05 02 13)	117 000 000
05 02 15	<i>Varkensvlees, eieren en gevogelte, bijenteelt en andere dierlijke producten</i>	
05 02 15 01	Vergoedingen voor varkensvlees	22 000 000
05 02 15 04	vergoedingen voor eieren	7 000 000
05 02 15 05	Vergoedingen voor gevogelte	84 671 000
	Subtotaal van bovengenoemde onderdelen (art. 05 02 15)	113 671 000
	Totaal van alle bovengenoemde onderdelen	817 671 000

Rechtstreekse steun

05 03 02 06	Zuigelingenpremies	1 178 000 000
05 03 02 07	Bijkomende zuigelingenpremies	56 000 000
05 03 02 08	Speciale premies rund	98 000 000
05 03 02 09	Slachtpremies rundvlees kalveren	128 000 000
05 03 02 10	Slachtpremies rundvlees volwassen dieren	232 000 000
05 03 02 11	Rundvlees: extensifiëringsprogramma	6 000 000
05 03 02 12	Bijkomende betalingen aan rundkwekers	1 000 000
05 03 02 13	Schapen- en geitenpremies	263 000 000
05 03 02 14	Schapen en geiten: bijkomende premies	80 000 000
05 03 02 15	Bijkomende betalingen in de geit- en schapsector	33 000
05 03 02 16	Zuivelpremie	442 000 000
05 03 02 17	Bijkomende premies voor melkproducenten	199 000 000
	Totaal van bovengenoemde onderdelen	2 683 033 000

Promotie

05 02 10	Promotiemaatregelen	Toewijzingen
05 02 10 01	Promotiemaatregelen/Betalings door verschillende lidstaten	38 000 000
05 02 10 02	Promotiemaatregelen/Rechtstreekse betalingen door de EU	7 295 000
	Subtotaal van bovengenoemde onderdelen(art.05 02 10)	45 295 000

ten. Maar zoals we zullen zien, profiteert de veeteeltindustrie zelfs daarvan.

Bovendien kunnen veetelers goedkoper voer kopen voor hun dieren dankzij de EU-subsidies voor de productie van gewassen. Hier is niet de plaats om te bekijken welk deel daarvan ten goede komt aan de veeteeltindustrie. Hoe dan ook, subsidies aan de veeteeltindustrie zijn indirect zelfs groter dan wat we hier beschrijven.

«EU-politici zouden moeten nadenken over subsidies aan de veeteeltindustrie in het kader van de politieke ambitie om broeikasgassen te verminderen.», zegt Annika Carlsson-Kanyama. «Ik denk dat het een heel interessante vraag is wat voor effect deze steun heeft op emissies afkomstig van de landbouw.»

Hoe motiveert de EU dan haar beslissing? We hebben meerdere malen geprobeerd om de Landbouwcommissaris van de EU, Mariann Fischer Boel, te contacteren om haar uitleg te vragen omtrent de gedachtegang achter die buitensporige subsidies aan de veeteeltindustrie. Ze liet ons weten dat ze geen tijd had om een interview af te leggen. In de plaats daarvan spraken we met haar woordvoerder Michael Mann.

Michael Mann begint met de beschrijving van hoe het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU tot stand kwam toen 'Europa in puin lag' na de Tweede Wereldoorlog. Hij zegt dat de uitgebreide steun zijn oorsprong heeft in de wens om toekomstige voedseltekorten in Europa te vermijden. «Het GLB is haast onherkenbaar veranderd sinds haar ontstaan, en meer specifiek sinds de grote hervormingen die begonnen zijn in 2003 en die nog steeds voortduren.»

Maar kunnen de enorme vlees- en melk-subsidies, die ondanks alles nog steeds een deel vormen van het landbouwbeleid, verdedigd worden, gezien de enorme impact van de veeteeltindustrie op het globale milieu?

«Sinds de hervormingen in 2003 is het lichtjes misleidend om te spreken over 'vlees en zuivelsubsidies'. De meerder-

heid van de subsidies aan landbouwers is losgekoppeld van de productie. Dat betekent dat landbouwers geen subsidies krijgen om een welbepaald product te produceren, maar dat ze vrij zijn om te produceren wat ze willen, gebaseerd op signalen van de markt. Directe subsidies zijn, in plaats van productgebonden, verbonden aan een aantal maatstaven, inclusief maatstaven rond bescherming van de leefomgeving. De betalingen worden gestopt als die maatstaven niet gerespecteerd worden.»

Maar zijn budgetposten van dit jaar zoals 05030206, 05030207, 05030208, 05030209, 05030210, 05030211, 05030212, 05030213 en 05030216 niet juist die directe steun die gekoppeld is aan een bepaald type van vlees of melk-productie?

«Dat is inderdaad zo. We wilden een complete loskoppeling. Maar toen het akkoord werd gemaakt in de Raad²⁶, wilden enkele landen voor bepaalde subsidies een verband behouden met de productie. Mevrouw Fischer Boel heeft verklaard dat ze streeft naar een volledige loskoppeling, en dit zo snel mogelijk. Het is waar dat er nog steeds een systeem bestaat van 'tussenkomst'-opkopen van boter en magere melkpoeder aan een gegarandeerde prijs, maar dat wordt nu weinig gebruikt. We hebben ook exportsubsidies voor vlees en melkproducten, maar we hebben ons woord gegeven die af te schaffen tegen ten laatste 2013.»

Het is duidelijk dat de Europese Commissie en haar personeel een meer restrictieve houding hebben ten opzichte van dit soort steun, dan de Raad (die bestaat uit vertegenwoordigers van de overheden van EU-landen). Wanneer je de voorbereidende documentatie voor het EU-budget van 2007 doorneemt, kan je op vele plaatsen zien dat de Commissie eerst een voorstel deed voor een lagere steunsom, maar dat het bedrag is gestegen in het eindbudget. Landen met een economisch belangrijke landbouwsector zien erop toe dat de steun niet verandert op een manier

die volgens hen hun boeren negatief zou beïnvloeden.

Het standpunt dat Michael Mann inneemt over deze zaak, is echter ver van het pleiten voor een afschaffing van landbouwsubsidies. Hij benadrukt nogmaals het belang van het zogenaamde loskoppelen van de steun.

“Ik hoop dat we in de toekomst een gemeenschappelijk landbouwbeleid blijven houden. Onmiddellijke subsidies aan boeren zullen in toenemende mate verbonden worden aan de voldoening van ‘publieke goederen’ en ik hoop dat alle overblijvende verbanden met productie helemaal afgeschaft zullen worden.”

Hij vult aan: “Natuurlijk hebben we productie van vlees en zuivelproducten nodig, omdat mensen vlees en zuivelproducten moeten eten.”

“Een ongegronde uitspraak’, zegt Kåre Engström, een diëtiste verbonden aan de eenheid voor preventieve geneeskunde aan het Karolinska Instituut in Stockholm. “Het is een erg verkeerde interpretatie van de realiteit om te suggereren dat er fysiologische of gezondheidsgebonden redenen zijn die dierlijke producten bevoordelen. Het is eerder het tegenovergestelde.”

EEN WEG VOORUIT

Het Zweeds Instituut voor Voedsel en Biotechnologie (SIK) heeft onlangs een rapport gepubliceerd over onderzoek naar de mogelijkheden om voedsel te produceren van lokaal geteelde peulvruchten. De onderzoekers hebben ook de impact van vegetarische maaltijden op het milieu vergeleken met de impact van verschillende maaltijden met vlees.

Volgens het rapport is een lokaal geteelde vegetarische maaltijd op basis van aardappelen, groenten en vegetarische burgers het meest milieuvriendelijk, zelfs wanneer de erwteneiwitten geproduceerd worden in een kleine, overzeese fabriek.

«Het is veel efficiënter om datgene op te eten wat we onmiddellijk telen in plaats van het eerst door dieren te laten opeten», zegt Anna Flysjö, een van de auteurs van het rapport.

De voordelen voor het milieu van deze vegetarische maaltijd, zijn minder broeikasgassen, minder verzuring, minder eutrofiëring (teveel aan voedingsstoffen) en minder gebruik van chemicaliën. Een ander positief effect van het gebruik van lokaal geteelde bronnen van eiwitten is dat we zo de verantwoordelijkheid nemen voor onze milieu-impact in tegenstelling tot wat we vandaag doen: Zuid-Amerikaanse landbouwgrond gebruiken.

De auteurs van het rapport komen tot de conclusie dat het op grote schaal omschakelen van vlees naar groenten belangrijke voordelen zou opleveren voor het milieu, zelfs in vergelijking met vlees van dieren die gevoederd worden met lokaal geteelde gewassen.

Maar hoe geraken we daar?

Het huidige landbouwbeleid van de EU is het resultaat van de voedselcrisis tijdens de Tweede Wereldoorlog, zo zegt ook de woordvoerder van Landbouw Michael Mann. Maar dat is niet meer de situatie van vandaag. De huidige crisis ziet er helemaal anders uit. In plaats van een bloeiende lokale agricultuur te verzekeren, wordt het landbouwbeleid van de EU gekenmerkt door een maalstroom van transport van dierenvoeder en dierlijke producten over de hele wereld.

Rekening houdend met hoe de veeteeltindus-

trie de planeet bedreigt en hoe het beleid tot nu toe het probleem heeft ontweken, is het dringend tijd om te werken aan een ander beleid. In plaats van de vraag naar en de productie van dierlijke producten te subsidiëren, moeten we de consumptie onderaan de voedselketen voordeliger maken en de consumptie bovenaan de voedselketen minder voordelig: meer plantaardig voedsel voor menselijke consumptie en minder dieren.

«Ik geloof dat het efficiënt zou zijn om een taks te heffen op veevoeder», zegt Annika Carlsson-Kanyama. «De graanprijzen worden vooral gehandhaafd door de grote vraag van veetelers en die vraag zal vermoedelijk nog toenemen. Als veevoeder duurder zou zijn, zou de vleesproductie ook duurder worden, terwijl het plantaardig voedsel voor menselijke consumptie goedkoper zou kunnen worden. Rijke mensen die veel vlees eten zouden dus de negatieve gevolgen ondervinden, terwijl arme mensen die weinig vlees eten de voordelen zouden ondervinden.»

Er zijn al gelijkaardige ideeën voorgesteld. Robert Goodland, voormalig milieuvormadviseur van de Wereldbank, stelt in zijn artikel *Milieuduurzaamheid in landbouw: voeding is belangrijk* (Environmental sustainability in agriculture: diet matters) een kostensysteem voor dat de productie van dierlijke producten duurder zou maken. Goodland noemt het voorstel een 'efficiëntiebelasting voor de omschakeling van voedsel'. Veevoeder zou worden belast met verschillende tarieven gebaseerd op hoe efficiënt het dier veevoeder omzet in vlees²⁸. Er zou een belasting geheven worden op alle gewassen die gebruikt worden om dierlijke producten te produceren. Graan voor menselijke consumptie zou niet worden belast. Dat is dus voordelig voor mensen met een laag inkomen en mensen die vegetarisch voedsel verkiezen. Goodland zou het ook eens zijn met subsidies voor bepaalde gewassen die verbruikt worden door de armen in de Derde Wereld. Goodland vat het doel van zijn voorstel als volgt samen: «Hoge belastingen voor inefficiënt voedsel en geen belasting voor efficiënt voedsel (...) zou de wereldwijde

voedselcrisis matigen en duurzaamheid bevorderen»²⁹.

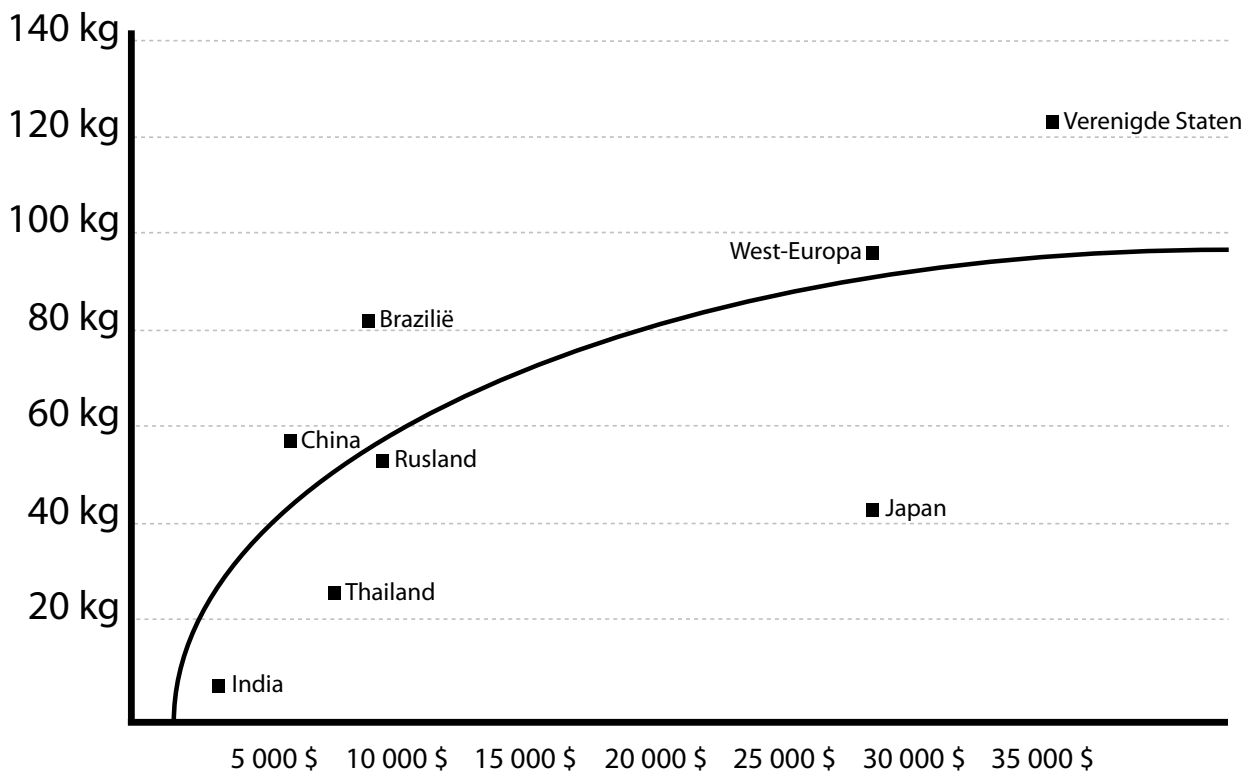
Het fundamentele punt van zijn voorstel is dat de vleesproductie de eigen middelen en milieukosten moet dragen. Dat type belastingen kan op dezelfde manier functioneren als de 'groene belastingen' die sinds kort zeer populair zijn in politieke kringen. Het geld zou kunnen worden geïnvesteerd in gezondheidszorg, milieuwerk, informatie over volksgezondheid en internationale ontwikkelingshulp, sectoren die vandaag op verschillende manieren lijden onder de gevolgen van vleesproductie.

Sommigen vonden het belasten van verwerkte vleesproducten gemakkelijker dan het belasten van veevoeder. Welke oplossing de voorkeur geniet vanuit het standpunt van de belastingen, is een open vraag. Wat belangrijk is, is dat het politieke actie eist. Dierlijke producten moeten duurder worden en de groene alternatieven goedkoper.

Het feit dat de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen dringend moet dalen, vraagt om een focus op de veeteeltindustrie. Industrie en transport stoten minder kooldioxide uit, maar het zal tijd vragen vooraleer de positieve effec-

ten op het milieu merkbaar zullen zijn. Dat komt niet door een te trage reactie van politici en de maatschappij, maar omdat kooldioxide traag afbreekt. Methaan en stikstofoxide (lachgas) breken sneller af en een vermindering van die gassen zou dan ook veel sneller positieve resultaten opleveren voor het milieu.

De rijke landen, waaronder de EU-landen, die tot op vandaag hun milieuproblemen hebben uitgevoerd naar de arme landen, en die qua levensstijl fungeren als rolmodellen voor grote delen van de rest van de wereld, hebben de speciale verantwoordelijkheid om het initiatief te nemen voor verandering.

De relatie tussen vleesconsumptie en het gemiddelde inkomen per persoon, 2002²⁷

AANTEKENINGEN/NOTA'S

- 1 | FAO (2006), Livestock's Long Shadow, p. 80
- 2 | FAO (2006), p. XX
- 3 | FAO (2006), p. 15
- 4 | FAO (2006), p. XX
- 5 | Margulis, Sergio (2004), Causes of Deforestation of the Brazilian Amazon, World Bank, Working Paper no. 22
- 6 | FAO (2006), p. 112
- 7 | Het verdrag van Kyoto is de internationale overeenkomst uit 1997 om in de periode van 2008 tot 2012 de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen met vijf procent te verminderen ten opzichte van 1990
- 8 | Dit is de relevante waarde als het effect wordt gemeten in global warming potential (GWP): dat bepaalt het gehalte van de verschillende broeikasgassen, waarbij het effect van CO₂ op honderd jaar een waarde van één wordt toegekend. GWP neemt dus niet enkel de absorptie en reflectie van straling in overweging, maar ook hoe lang het effect duurt. FAO (2006), p. 82
- 9 | FAO (2006), p. 112
- 10 | FAO (2006), p. 95
- 11 | FAO (2006), p. 82
- 12 | FAO (2006), p. 114
- 13 | FAO (2006), p. 114
- 14 | FAO (2006), p. 272
- 15 | Cederberg, Christel (2002), Life Cycle Assessment (LCA) of Animal Production, Paper V, p. 16
- 16 | FAO (2006), p. 74
- 17 | Blix, Lisa and Mattsson, Berit (1998), The Environmental Impact of Agricultural Land Use: Field Studies of Rape, Soy and Palm Oil (Miljöeffekter av jordbrukets markanvändning: Fallstudier av raps, soja och oljepalm), p. 36
- 18 | FAO (2006), p. 43
- 19 | The Swedish Board of Agriculture's examination of fodder production 2006, Report 2007:3, pp. 45-46 (de som van geroosterde sojabonen, geëxtraheerde en geroosterde sojabonen, eiwitconcentraat van sojabonen en sojaboenschillen)
- 20 | The Swedish Board of Agriculture's examination of fodder production 2006, Report 2007:3, pp. 43-45
- 21 | Zie bijvoorbeeld the supplement Fodder (2002), in Land Lantbruk, no 39
- 22 | FAO (2006), p. 27
- 23 | Sweden's University of Agricultural Sciences (Lantbruksuniversitet) (1997), Vegan - Vegetarian - Omnivore? (Vegan – vegetarian – allätare?), p. 47
- 24 | Swedish Environmental Protection Agency (Naturvårdsverket) (1997), Beef and Car? (Biff och bil?), p. 12
- 25 | Voor verdere overwegingen ivm deze vicieuze cirkel, zie Cordeiro, Angela (2000), Sustainable Agriculture in the Global Age, a report from the Swedish Society for Nature Conservation (Naturskyddsforeningen), pp. 13-16
- 26 | De Raad van ministers van de EU, formeel gekend als de Raad van de Europese Unie (onze aantekening)
- 27 | FAO (2006), p. 9
- 28 | Goodland, Robert (1997), "Environmental sustainability in agriculture: diet matters", in Ecological Economics nr 23, p. 189-200
- 29 | Goodland, Robert (1997), p. 200
-

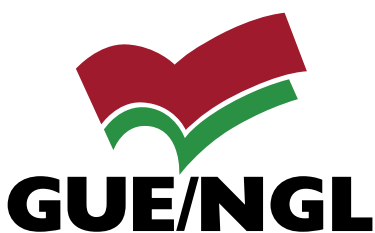
Jens Holm

vertegenwoordigt de Zweedse Linkse Partij in het Europese Parlement. Hij is lid van de parlementaire groep GUE/NGL, en lid van het parlementair comité voor Milieu en het parlementair comité voor Internationale Handel. Auteur van Food, Environment, Justice – The Effects of Meat Consumption on the Environment and the Global Food Supply (Zweeds, 2000; Fins, 2001; Engels, 2003). Jens Holm is geboren en opgegroeid in Matfors, nabij Sundsvall, Zweden. Hij woont nu in Stockholm.

Toivo Jokkala

is journalist en schrijver, geschoold in sociale wetenschappen aan de universiteit van Stockholm. Sinds 2005 is hij hoofdredacteur van het Zweedse dierenrechtentijdschrift Djurens Rätt. Tussen 2003 en 2006 was hij mede-editor van Fronesis, het bekroonde Zweedse nieuwsblad over sociale zaken. Auteur van het boek Djurrätt och socialism (Lindelöws 2003; met Pelle Strindlund). Toivo groeide op in Mjölby, Zweden. Hij woont nu in Stockholm.

Gauche Unitaire Européenne/Gauche Verte Nordique
European United Left/Nordic Green Left

